

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta

StV@eduskunta.fi

Saamelaiskäräjien lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2026 (HE 99/2025 vp)

Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunnan etäkuulemisasian tuntijakutsu 8.10.2025

1. Johdanto

Saamelaiskäräjät kiittää eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta antaa lausunto ja osallistua kuulemiseen koskien hallituksen esitystä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2026. Saamelaiskäräjien lausunto keskittyy talousarvioesityksen vaikutuksiin saamelaisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin.

Perusta saamelaisten omakielisille ja kulttuurinmukaisille sosiaali- ja terveydenhuollon palveluille on Suomen perustuslaissa, jonka mukaan saamelaisilla on alkuperäiskansana oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain (612/2021) mukaan asiakkaalla on oikeus käyttää saamen kieltä saamelaisten kotiseutualueen kunnissa sekä sen ulkopuolella silloin, kun palvelu on osoitettu saamelaisten kotiseutualueen asukkaana käytettäväksi. Lain muotoilu on saamenkielisten palvelujen järjestämisvelvoitteen osalta kirjattu suomen- ja ruotsinkielisiä palveluja heikommin. Kielellisten oikeuksien osalta järjestämislaissa viitataan saamen kielilakiin (1086/2003). Muussa sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä, kuten laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), veloitetaan palvelemaan asiakasta tai potilasta hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa huomioon ottaen.

Lapin hyvinvointialue vastaa saamelaisten kotiseutualueella tuotettavista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista. Palvelujen siirtyminen kunnilta hyvinvointialueille on tuonut mukanaan sekä haasteita että mahdollisuuksia saamenkielisten palvelujen kehittämistyöhön. Toisaalta uusi hallintorakenne mahdollistaa toiminnan kehittämisen yhtenä kokonaisuutena kuntarajat ylittävästi niin että myös vähäisiä henkilöstöresursseja voidaan käyttää tehokkaammin. Toisaalta saamelaiset ovat uudessa hallintorakenteessa yhä pienempi vähemmistö, jolloin saamelaisten vaikutusmahdollisuus päätöksentekoon jää ohueksi. Lapin hyvinvointialueen toimintaan kohdistuu myös merkittäviä säästötoimia ja arviointimenettely, jolloin saamenkielisten palvelujen joudutaan keskittymään olemassa olevien palvelujen turvaamiseen ja saatavuuden varmistamiseen, kun tosiasiallisesti palveluja olisi tarpeen kehittää vastaamaan lakien vaatimuksia ja saamelaisväestön tarpeita.

Saamenkieliset ja kulttuurinmukaiset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut toteutuvat pääosin heikosti ja sattumanvaraisesti. Palvelujen tarjonta riippuu usein yksittäisistä kielitaitoisista ja kulttuurin tuntevista ammattihenkilöistä, mikä tekee palvelujen saatavuudesta erittäin haavoittuvaista. Saamenkielisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita leimaavat katkonaisuus, sattumanvaraisuus ja hankemuotoisuus, jolloin saamelaisten luottamus palvelujen saatavuuteen kärsii. Suomi on saanut kansainvälisiltä ihmisoikeuksia valvovilta elimiltä useita suosituksia parantaa saamelaisväestön omakielisten sosiaali- ja terveystalouden palvelujen saatavuutta. Saamelaiskäräjät pitää

tärkeänä, että Suomi valtiona on sitoutunut kantamaan vastuuta saamelaisten hyvinvoinnista ja vahvistamaan saamelaisten luottamusta yhteiskunnan palveluihin. Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen parantaminen edellyttää toimia mm. kannustinmekanismien kehittämiseksi ja henkilöstön saatavuuden parantamiseksi.

2. Saamelainen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj – Uvjâ – Uvja

Saamelainen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj - Uvjâ - Uvja on perustettu vuonna 2022 tukemaan saamelaisten ja Suomen valtion välistä totuus- ja sovintokomissiotyötä ja varmistamaan, että saamelaisilla on tarvittavat psykososiaalisen tuen palvelut prosessin aikana. Komission työn tulee purkaa ja auttaa käsittelemään traumoja, joita saamelaiset niin kansana kuin yksilöinä kantavat ylisukupolvisesti. Psykososiaalinen tuki on olennainen osa totuus- ja sovintoprosessin toteutumista.

Saamelainen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj – Uvjâ – Uvja on ensimmäinen saamelaisten omista lähtökohdista perustettu sosiaali- ja terveyspalveluita tarjoava yksikkö Suomessa. Yksikkö tarjoaa saamelaiskulttuurin mukaisia ja saamenkielisiä mielenterveyspalveluita matalalla kynnyksellä – neuvoa, tukea ja kriisityötä omalla äidinkielellä (inarinsaame, koltansaame, pohjoissaame ja suomi). Yksikkö on perustettu ja kehitetty vastaamaan saamelaisväestön tarpeita huomioiden myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvat saamelaiset. Toiminnassa on urauurtavasti kehitetty saamelaista mielenterveystyötä luomalla saamelaisille sopivia toiminta- ja palvelumalleja, jotka mahdollistavat tuen tarjoamisen niin yksilöille kuin kollektiivisesti. Kehittämistyössä on vahvistettu yksikköön rekrytoitujen henkilöstön ammattitaitoa lisäkoulutuksin mm. erilaisista terapiamuodoista. Sen toiminta on osoittautunut tarpeelliseksi, mikä näkyy mm. yksikön palautteissa ja tuonut esiin myös aiemmin piilleitä palvelutarpeita. Saamelaiskäräjät pitää erittäin tärkeänä, että nyt tehdyt panostukset saamelaisten mielenterveyden palvelujen parantamiseksi säilyvät tulevaisuudessakin saamelaisväestön käytössä. Saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj – Uvjâ – Uvjan vakinaistamista ovat suositelleet myös mm. saamelaisten totuus- ja sovintokomissio sekä YK:n totuuden, oikeuden ja hyvityksen erityisraporttija Fabian Salvioli.

Saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikön toiminta perustuu valtioneuvoston kanslian ja Lapin hyvinvointialueen (aiemmin Lapin sairaanhoitopiiri) väliseen sopimukseen. Yksikön toimintaan on varattu rahoitus totuus- ja sovintokomission määrärahasta valtion talousarvion momentilta 23.01.26. Hallituksen talousarvioesityksessä vuodelle 2026 momentti ehdotetaan poistettavaksi eikä toimintaan ole esitetty lisämäärärahaa muualla talousarvioesityksessä. Saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikön toiminnasta on jäämässä käyttämättä siihen aiemmin varattua määrärahaa, joka mahdollistaa toiminnan jatkumisen kesään 2026 saakka siten, että nykymuotoinen valtioneuvoston kanslian ja Lapin hyvinvointialueen välinen sopimus jatkuu siihen saakka. Lisämäärärahan puute kuitenkin tarkoittaa, että saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj - Uvjâ - Uvjan toiminta uhkaa päättyä kesään 2026.

Saamelaiskäräjät muistuttaa, että vaikka Suomen valtion ja saamelaisten välisen totuus- ja sovintokomission työ päättyy vuoden 2025 loppuun, varsinainen prosessi jatkuu vielä pitkään tämän jälkeen. Komission työn päättyessä alkaa komission loppuraportin ja sen sisältämien esitysten käsittely Suomen valtion ja saamelaisten välillä. Raportti tulee mitä todennäköisimmin nostamaan esiin saamelaisyhteisölle kipeitä kokemuksia ja mahdollisesti myös asioita, joista ei ole aiemmin yhteisönä keskusteltu. Saamelaisyhteisön valmiuksia käsitellä loppuraportin sisältöä on tuettava tarjoamalla saamenkielistä ja kulttuurinmukaista psykososiaalisen tuen palvelua.

Saamenkielisen ja saamelaiskulttuurin mukaisen psykososiaalisen tuen tarve ei rajoitu myöskään totuus- ja sovintoprosessiin. Erillisen yksikön perustaminen totuus- ja sovintokomission työn ajaksi

on ollut tarpeen, koska sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmä ei ole pystynyt vastaamaan saamelaisten mielenterveyttä koskeviin palvelutarpeisiin. Tilanne saamenkielisten ja saamelaiskulttuurin huomioivien mielenterveyspalvelujen suhteen ei erikseen perustettua yksikköä lukuun ottamatta ole olennaisesti muuttunut vaan yksikön toiminnan päätyminen merkitsisi paluuta tilanteeseen, jossa palvelut ovat saatavilla heikosti tai ei lainkaan. Erityisen huolissaan Saamelaiskäräjät on inarin- ja koltansaamenkielisistä mielenterveyden palveluista, mikäli saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj – Uvjâ – Uvjan toiminta päättyy.

- **Saamelaiskäräjät esittää,** että valtion talousarviossa 2026 varataan saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj – Uvjâ – Uvjan toiminnan turvaamiseen 320 000 euron lisämääräraha, joka mahdollistaisi toiminnan jatkumisen koko vuoden 2026 ajan.
- **Saamelaiskäräjät pyytää** sosiaali- ja terveystieteiden valtiokuntaa kiinnittämään huomiota saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj – Uvjâ – Uvjan toiminnan turvaamiseen myös vuoden 2026 jälkeen ja varmistamaan, että valtio aloittaa tarvittavat toimet yksikön toiminnan vakinaistamiseksi.

3. Valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi ja kehittämiseksi (mom. 33.60.36)

Valtion talousarviossa sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla momentilla 33.60.36 on ollut vuodesta 2002 korvamerkitty valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella. Valtionavustus perustuu STM:n selvityshenkilö Margita Lukkarisen selvitykseen (2001), jonka mukaan saamenkielisten palvelujen turvaaminen vaatii erityisolosuhteiden takia korvamerkittyä rahoitusta. Valtionavustus jaetaan Saamelaiskäräjien kautta Lapin hyvinvointialueelle (aiemmin kotiseutualueen kunnille) yhdessä sovittuihin toimiin, jotka edistävät saamelaisten kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia. Hyvinvointialue osallistuu toimien rahoitukseen omalla maksuprosentillaan. Vuonna 2025 valtionavustusta on osoitettu 20 eri toimeen kaikissa saamelaisten kotiseutualueen kunnissa ja kaikilla kolmella Suomessa elävällä saamen kielellä.

Painopiste rahoituksen käytössä on ollut pitkään ikäihmisten kotiin vietävissä palveluissa, jotka ovat kriittisessä asemassa erityisesti saamelaisten kotiseutualueen pitkien välimatkojen ja harvan palveluverkon vuoksi. Nämä palvelut osaltaan turvaavat saamelaisväestön mahdollisuuksia elää tutussa ja omankielisessä ympäristössä, lähellä omaa sukuaan ja yhteisöään. Erillismäärärahan turvin työskentelee esimerkiksi kylätyöntekijöitä, kotipalvelutyöntekijöitä, terveydenhoitajia ja palveluohjaajia. Valtionavustus kohdentuu toimiin, joita saamelaisväestö pitää tärkeinä ja joissa toimitaan saamelaisen arvopohjan mukaisesti.

Suomen hallituksen esityksessä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2026 on esitetty muutosta edellä kuvattuun valtionavustukseen seuraavasti:

- Valtion talousarviossa 2025: ”enintään 562 000 euroa valtionavustuksen maksamiseksi saamelaiskäräjien kautta saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:ssä tarkoitetuille saamelaisten kotiseutualueen hyvinvointialueille saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi ja kehittämiseksi”
- Hallituksen talousarvioesityksessä vuodelle 2026: ”enintään 562 000 euroa valtionavustuksen maksamiseksi saamelaiskäräjien kautta saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:ssä tarkoitetuille saamelaisten kotiseutualueen hyvinvointialueille saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen määräraikaiseen kehittämishankkeeseen”
 - Lisäksi talousarvioesityksen selvitysosassa viitataan määräraikaisiin kehittämistoimiin.

Saamelaiskäräjät on erittäin huolissaan esitetyn muutoksen vaikutuksista saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin, mikäli käyttötarkoituksen muuttaminen johtaisi siihen, ettei rahoituksella voisi enää turvata saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuutta kuten tähän asti. Erillisellä valtionavustuksella on edelleen tärkeä merkitys saamenkielisten palvelujen saatavuuteen ja huolena on, että käyttötarkoituksen muuttaminen johtaisi palvelujen saatavuuden ja siten saamelaisten oikeuksien toteutumisen merkittävään heikentymiseen. Saamelaiskäräjien kautta myönnettävä valtionavustus on myös keskeinen keino vahvistaa saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Saamelaiskäräjälain (414/2025) 5 §:n mukaan Saamelaiskäräjien tehtävänä on päättää saamelaisten omaa kieltä, kulttuuria ja asemaa alkuperäiskansana koskevista asioista ja hoitaa näihin liittyviä tehtäviä. Lain (414/2025) 9 §:ssä säädetty viranomaisten neuvotteluvollisuus ulottuu toimiin, jotka koskevat saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen toteuttamista ja kehittämistä. Saamelaiskäräjälain uudistuksella on pyritty edistämään saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista ja parantamaan saamelaisten kieltään ja kulttuuriaan koskevaa itsehallintoa. Sosiaali- ja terveydenhuollon osalta erillisellä valtionavustuksella voidaan turvata tämän toteutumista myös käytännössä. Mikäli taas palveluiden rahoitusta muutettaisiin siten, että nykyisen kaltaisten palveluiden toteuttamiseksi ei enää ole edellytyksiä, eikä rahoitusta esimerkiksi voida nykyisin tavoin kohdentaa Saamelaiskäräjien kautta, kuten 1.8.2025 voimaan astuneen saamelaiskäräjälain 5 § edellyttää, ollaan lähellä sitä tilannetta, että saamelaisten perustuslaissa turvattu oikeus ylläpitää kieltään ja kulttuuriaan ei toteudu. Samalla tämä luonnollisesti tarkoittaa, ettei rahoituksen kohdentamisrajoitusten vuoksi myöskään saamelaisille perustuslain 121 §:n 4 momentin mukaan turvattu itsehallintoasema tältä osin toteudu. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseen ja kehittämiseen tarkoitettu valtionavustus linkittyy ylipäätään alkuperäiskansa saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien turvaamiseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ovat keskeisessä roolissa saamelaisten mahdollisuuksille elää hyvää elämää omalla kotiseutualueellaan ja käyttää omaa kieltään yhteiskunnan palveluissa.

Lisäksi valtionavustus on ainoa rahoitus, joka on korvamerkitty saamelaisväestön palveluihin. Lapin hyvinvointialueelle maksetaan hyvinvointialueiden rahoituslain (617/2021) mukaisesti lisäosaa saamenkielisten lukumäärän perusteella, mutta tätä rahoitusta ei ole korvamerkitty saamenkielisten palvelujen järjestämiseen eikä Saamelaiskäräjillä ole tosiasiallista mahdollisuutta vaikuttaa rahoituksen käyttöön. Näin ollen Saamelaiskäräjien kautta maksettavan erillisen valtionavustuksen merkitys korostuu erityisesti saamelaisten itsehallinnon toteutumisen näkökulmasta. Valtionavustuksella toteutettavissa toimissa voidaan myös varmistaa niukkojen henkilöresurssien käyttö tehokkaasti siten, että saamenkielinen ammattihenkilö ja asiakas tai potilas kohtaavat palveluissa. Erityisen tärkeäksi valtionavustus muodostuu tilanteessa, jossa Lapin hyvinvointialueen toimintaan kohdistuu merkittäviä säästöpaineita ja arviointimenettely. Saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehitykseen vaikuttavat myös kielteisesti jo aiemmat oikeusministeriön saamen kielilain toteuttamiseen kohdennetun avustuksen leikkaus sekä aikuiskoulutustuen lakkautus, jotka vaikuttavat saamenkielisten työntekijöiden saatavuuden kehittymiseen.

Saamelaiskäräjät tuo myös esiin, että Lapin hyvinvointialueen ja Saamelaiskäräjien välinen prosessi valtionavustuksen käytön valmistelusta vuodelle 2026 on jo käynnissä eikä nyt esitettyyn muutokseen ole ehditty varautua. Saamelaiskäräjien kanssa ei ole neuvoteltu asiasta saamelaiskäräjälain (414/2025) 9 §:n mukaisesti. Saamelaiskäräjät katsoo, että valmistelussa on ohitettu myös lain

(414/2025) 9a §, jonka mukaan 9 §:ssä tarkoitettujen toimenpiteiden suunnittelussa ja toteutuksessa on käytettävissä olevin keinoin mm. vähennettävä toimenpiteistä aiheutuvia kielteisiä vaikutuksia saamen kielille sekä saamelaisten oikeudelle ja edellytyksille ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan ml. perinteisiä elinkeinojaan.

Saamelaiskäräjillä on ollut käsitys, että pääministeri Orpon hallitus on sitoutunut turvaamaan saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi ja kehittämiseksi osoitetun valtionavustuksen jatkuvuuden vuoden 2027 loppuun saakka sellaisenaan. Tämä sitoumus näkyy myös julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2026–2029. Saamelaiskäräjät on jo aiemmin tuonut esiin, että erillisresurssia palvelutuotannon vahvistamiseksi pitäisi ennemmin parantaa kuin purkaa, jotta saamelaisten lakisääteiset oikeudet voisivat toteutua sosiaali- ja terveydenhuollossa. Saamelaiskäräjät on esittänyt määrärahan suuruudeksi 3,3 miljoonaa euroa, jolla voitaisiin paremmin varmistaa palvelujen yhdenvertainen saatavuus kaikilla kolmella Suomessa elävällä saamen kielellä, saamelaisten kotiseutualueen eri osissa sekä kaikille ikä- ja asiakasryhmille.

- **Saamelaiskäräjät esittää** eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunnalle, että se kiinnittää lausunnossaan huomiota saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi ja kehittämiseksi osoitetun valtionavustuksen käyttötarkoitukseen ja sitä koskevaan selvitysosaan ja esittää käyttötarkoituksen palauttamista muotoon, joka mahdollistaa valtionavustuksen käytön jatkossakin palvelujen turvaamiseen ja kehittämiseen.
- **Saamelaiskäräjät pyytää** eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikuntaa kiinnittämään lausunnossaan huomiota saamenkielisten sosiaali- ja palvelujen turvaamiseksi ja kehittämiseksi osoitetun valtionavustuksen merkitykseen saamelaisten oikeuksien toteutumiseksi ja varmistamaan, että valtionavustuksen jatkuvuus turvataan pysyväälle perustalle ja että valtionavustuksen määrää korotetaan 3,3 miljoonaan euroon.

Merk.

Tuomas Aslak Juuso
puheenjohtajan sijainen

Anni Koivisto
vs. sosiaali- ja terveyssihteeri

Lausunnosta päätti puheenjohtajan sijainen 13.10.2025.

Lausunnon valmisteluun on osallistunut lakiasihteeri Kalle Varis.

Lisätietoja: vs. sosiaali- ja terveyssihteeri Anni Koivisto, anni.koivisto@samediggi.fi, +358447756560

SIGNATURES

ALLEKIRJOITUKSET

UNDERSKRIFTER

SIGNATURER

UNDERSKRIFTER

This documents contains 5 pages before this page
Dokumentet inneholder 5 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 5 sivua ennen tätä sivua
Dette dokument indeholder 5 sider før denne side

Detta dokument innehåller 5 sidor före denna sida

authority to sign
representative
custodial

asemavaltuus
nimenkirjoitusoikeus
huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt
firmateckningsrätt
förvaltare

autoritet til å signere
representant
foresatte/verge

myndighed til at underskrive
repræsentant
frihedsberøvende